

Mezi náboženstvím a vědeckou teorií

Paul Oslington, *Political Economy as Natural Theology. Smith, Malthus and Their Followers*, London – New York: Routledge 2017, 164 pp.

Hledání vazeb mezi ekonomickým rozvojem společnosti a jejími náboženskými představami patří mezi tradiční témata humanitních věd. Stačí vzpomenout na dvě vlivná díla ze začátku 20. století, a to „Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus“ (1905) od Maxe Webera a „Die Juden und das Wirtschaftsleben“ (1911) Wernera Sombarta. Mezi nejnovějšími pracemi pak stojí za pozornost kniha „Religion in Human Evolution“ (2011), celoživotní dílo amerického sociologa Roberta N. Bellaha. Překvapivě méně zkoumaným tématem je vliv náboženských představ na rozvoj ekonomických teorií, které se často nesnažily hospodářství jen pozitivně porozumět, nýbrž jej také normativně řídit. Vítaným příspěvkem do nově vznikajícího diskurzu je kniha australského ekonoma a teologa Paula Oslingtona nazvaná „Political Economy as Natural Theology“. Samotný titul napovídá, že se autor soustředí na genezi klasické politické ekonomie v kontextu „přirozené teologie“, kterou vnímá jako snahu porozumět „Bohu“ skrze pochopení okolního světa. Hned v úvodu Oslington cituje zajímavou myšlenku ekonoma Anthony Watermana, že ekonomie nahradila v západním světě křesťanskou teologii coby hlavní diskurz, jenž spojuje a vykonává autoritu nad společností. Právě v tomto duchu autor přispívá k interdisciplinárnímu dialogu obou disciplín „vyprávěním příběhu“ o významu přirozené teologie pro britskou politickou ekonomii. Oslingtonovým cílem je prohloubit porozumění politické ekonomii, obnovit dávno zpřetrhaný dialog mezi ekonomy a křesťanskými teology (autor se domnívá, že existují objektivní historická spojení a není tudíž třeba uměle vytvářet nová) a obohatit stávající diskurz britské politické ekonomie o poznatky přirozené teologie. Nakolik jsou uvedené cíle relevantní a jak se je daří splnit?

První kapitola přibližuje hlavní pojem, s nímž Oslington pracuje, a to „přirozenou teologii“ (jedna z filozofických disciplín teologie). Autor neklade důraz ani tak na tomistickou přirozenou teologii jako spíše její vědeckou variantu (upřednostněn je kreacionismus). Právě vědecká přirozená teologie byla typická pro Britské ostrovy, kde dokonce stimulovala touhu po vědeckém poznání (např. Isaac Newton). Potenciálně škodlivé působení ekonomiky pak autor interpretuje v kontextu pojmu teodicea, tedy ospravedlnění Boží existence. Ve druhé a třetí kapitole Oslington vstupuje do diskuze o „myšlenkovém podhoubí“ smithovské politické ekonomie. Nejenže přirozená teologie stála za některými myšlenkami, z nichž pak vycházel Adam Smith (rovnováha, soukromý zájem, obecné blaho), připravila ale také intelektuální pozadí na recepci „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations“ (1776). Například metafora „neviditelné ruky trhu“ je podle Oslingtona jasně asociována s „božskou rukou“, nespadá tudíž ani tak do etické jaké spíše metafyzické roviny. Autor naznačuje, že Smith spojoval trh s unikátním typem prozřetelnosti, specifickým pro zajištění stabilního fungování hospodářství. Následující pátou kapitolu lze vnímat jako uzavření první argumentační linky Oslingtonovy práce. Silný vliv přirozené teologie je zřetelný ještě u Smithových nástupců Dugalda Stewarta, Thomase Roberta Malthuse,

Johna Birda Summery a Thomase Chalmerse. Zejména díky Malthusovi se do popředí politické ekonomie dostala teodicea. „An Essay on the Principle of Population“ (1798) byl sice publikován jako ostrá polemika s úvahami o brzkém dosažení lidské dokonalosti, ve skutečnosti ale skrýval teologické dilema. Zatímco zdroje potravin rostou aritmetickou řadou, populace narůstá geometricky, což odsuzuje lidský druh k „utrpení a hříchu“ za účelem dosažení rovnováhy. Pesimismus je jasně patrný — charitativní podpora chudých má za následek nekontrolovaný růst populace a větší strádání lidstva. Jak tedy ospravedlnit existenci Boha a působené prozřetelnosti v ekonomickém systému? Nutno podotknout, že Malthusova teze je dodnes intelektuálně velmi přitažlivá.

Poslední kapitoly Oslingtonovy knihy se táží, proč došlo ve druhé polovině 19. století k oddělení teologie od ekonomie. Argumentace Aloise Schumpetera, že se teologie a etika staly překážkou „dospívající“ ekonomii, která se snažila etablovat jako plnohodnotná vědní disciplína, je poněkud nedostačující. Oslington nabízí alternativní vysvětlení — hlavní pojítka mezi ekonomikou a teologií tvořila přirozená teologie, ta ale nedokázala vysvětlit negativní dopady hospodářství na společnost ve Velké Británii druhé poloviny 19. století a nevytvořila tedy dostatečně přesvědčivou teodiceu (viz Malthusovo dilema). Zjednodušeně řečeno, vlivní představitelé přirozené teologie nebyli schopni legitimizovat úlohu nadpřirozena v ekonomii, která se ve společenském kontextu vyprofilovala jako jeden z (ne)úspěšných nástrojů, jak zmírnit lidské utrpení.

Autorův nástin hlavních důvodů pro spojení vznikající politické ekonomie s vědeckou přirozenou teologií a následného zpřetrhání těchto vazeb lze hodnotit jednoznačně pozitivně. Jedná se o zásadní příspěvek k diskuzi o genezi ekonomického myšlení, která dnes probíhá nejen v západních kulturním okruhu. Argumentačně zdařilejší je první část knihy, ve které autor hledá kořeny myšlení Adama Smithe, Thomase Roberta Malthuse a dalších představitelů politické ekonomie v přirozené teologii. Je ovšem třeba zdůraznit, že Oslington není příliš inovativní a spíše precizuje teze svých předchůdců. Přínosnější je druhá část zdůrazňující rozdílné koncepce theodiceje, které autor interpretuje jako nejslabší článek jinak symbiotického spojení přirozené teologie a politické ekonomie. Přestože je závěrečná část velmi nápaditou úvahou, argumentace by si jistě zasloužila větší prostor. Oslingtonova práce přesvědčivě dokazuje, že západní ekonomie sice zpřetrhala zjevné vazby na teologii, ve skutečnosti ale vznikla na křesťanských základech, což limituje její univerzální ambice (stejně tak ale poskytuje zajímavé stimuly pro budoucí rozvoj). Je jistě škoda, že autor pouze naznačil vývoj ekonomie na evropském kontinentu a podrobněji neanalyzoval alternativní náboženské proudy na Britských ostrovech, jedná se však o problematiku natolik složitou, že její komplexní uchopení ani není v silách jediného badatele.

Tomáš Gecko